

تاریخ ترجمه ادبیات ویران‌شهری از انگلیسی به فارسی بین سال‌های ۱۳۵۷ تا ۱۳۶۷

در ایران: مطالعه موردی رمان‌ها^۱

_____ مریم سادات خیام نکوئی^۲ و لیلا علی‌نوری^۳

چکیده

اگرچه مطالعات ترجمه و ادبیات فارسی همواره پیوندهای عمیقی داشته‌اند، پژوهش‌های اندکی به بررسی ترجمه‌های فارسی ادبیات ویران‌شهری پرداخته‌اند. مترجمان می‌توانند از ظرفیت استعاری ادبیات ویران‌شهری برای ابراز نقد سیاسی و مقاومت غیرمستقیم بهره ببرند. این پژوهش تاریخ ترجمه فارسی رمان‌های ویران‌شهری را در بستر سیاسی-ایدئولوژیک دهه ۱۳۵۷ تا ۱۳۶۷ بررسی کرده است. دوره‌ای مهم در تاریخ سیاسی ایران که شامل انقلاب اسلامی و جنگ ایران و عراق است. داده‌های این پژوهش از طریق تحلیل محتوایی متون پیرامنتی، مانند نقد و چکیده‌ها، پیش‌گفتار و یادداشت‌های مترجمان از بین همه رمان‌های منتشرشده در بازه مورد مطالعه جمع‌آوری و استخراج شد. سپس با استفاده از مدل سه‌قسمتی تاریخ‌نگاری پیم (۲۰۱۴)، شامل فهرست‌نگاری، نقد تاریخی و تفسیر به بررسی فرآیندهای اجتماعی-سیاسی و انگیزه‌های ایدئولوژیک در انتخاب و ترجمه این آثار پرداخت. یافته‌ها نشان می‌دهد که ترجمه آثار شاخصی همچون «۱۹۸۴»، «مزرعه حیوانات» و «ظلمت در نیمروز» نه تنها تغییر زبانی بلکه کنش‌های هدفمند فرهنگی و سیاسی بوده است که نشان‌دهنده تعامل فعال مترجمان با شرایط تاریخی و ایدئولوژیک آن دوران است. این پژوهش از منظر تاریخ ترجمه نشان می‌دهد که ترجمه ادبی، به‌ویژه در بسترهای سرکوبگر یا دوران انتقالی، چگونه می‌تواند به عرصه‌ای برای چانه‌زنی ایدئولوژیک و کنش روشنفکرانه تبدیل شود.

واژه‌های راهنما: تاریخ ترجمه، تفسیر، رمان‌های ویران‌شهری، فهرست‌نگاری ترجمه، نقد تاریخی

۱. این مقاله در تاریخ ۱۴۰۴/۰۳/۰۳ دریافت شد و در تاریخ ۱۴۰۴/۰۴/۳۰ به تصویب رسید.

۲. دانشجوی کارشناسی ارشد، گروه زبان‌های خارجی، واحد اصفهان (خوراسگان)، دانشگاه آزاد اسلامی، اصفهان، ایران؛ پست الکترونیک: maryamkhayam28@gmail.com

۳. نویسنده مسئول: استادیار گروه زبان‌های خارجی، واحد اصفهان (خوراسگان)، دانشگاه آزاد اسلامی، اصفهان، ایران؛ پست الکترونیک: leila1362@iaau.ac.ir

۱. مقدمه

ادبیات ویران‌شهری اغلب به‌عنوان آینده‌ای برای نگرانی‌های اجتماعی و سیاسی عمل می‌کند و ترس‌ها، بحران‌ها و آینده‌ی خیالی زمان خود را به تصویر می‌کشد. مویلن (۲۰۱۸، ص. ۱۴۷) ویران‌شهر را «سایه خیالی آرمان‌شهر» توصیف می‌کند که از دل وقایع ویرانگر قرن بیستم—جنگ‌ها، نسل‌کشی، تخریب محیط زیست، فروپاشی اقتصادی و افراط‌گرایی ایدئولوژیک—شکل گرفته است. این وقایع به پیدایش نوعی ادبیات انجامیدند که شکست‌های مدرنیته را زیر سؤال می‌برد و ایدئولوژی‌های سیاسی غالب را نقد می‌کند. از این رو، ادبیات ویران‌شهری صرفاً داستان‌های خیالی از مکان‌های غیرواقعی نیست، بلکه بازنمایی‌های تند و تیز از نظام اجتماعی و سیاسی دیکتاتوری است که اغلب بازتاب مستقیم یا واکنشی به شرایط تولید و مصرف آن‌ها هستند.

در فاصله سال‌های ۱۳۵۷ تا ۱۳۶۷، ایران شاهد تحولات عمیق سیاسی و اجتماعی بود، از جمله انقلاب اسلامی ۱۳۵۷، تشکیل جمهوری اسلامی و جنگ طولانی ایران و عراق (۱۳۵۹ تا ۱۳۶۷). این وقایع تغییرات بنیادینی در ساختارهای ایدئولوژیک و فرهنگی کشور به همراه داشتند و نه‌تنها ادبیات داخلی، بلکه انتخاب و نحوه برخورد با متون خارجی در ترجمه را نیز تحت تأثیر قرار دادند. با وجود افزایش سانسور و محدودیت‌های ایدئولوژیک در این دهه، برخی آثار ویران‌شهری انگلیسی—از جمله «۱۹۸۴» و «مزرعه حیوانات» از جورج اورول، «ظلمت در نیمروز» از آرتور کستلر، «پاشنه آهنین» از جک لندن، «یونی کامپ» از ایرا ماروین لوین — به فارسی ترجمه و منتشر شدند. وجود متون سیاسی در صنعت نشر ایران پس از انقلاب، مدلی جالب برای بررسی ترجمه نه‌تنها به‌عنوان انتقال زبانی، بلکه به‌عنوان کنشی مستقیم به بافت‌های فرهنگی و سیاسی فراهم می‌آورد.

تا کنون توجه کمی به تاریخ‌نگاری ترجمه‌های ویران‌شهری در ایران طی این دهه خاص شده است. پژوهش‌های اندکی به بررسی هویت مترجمان، الگوها و فراوانی این ترجمه‌ها یا شرایط سیاسی و اجتماعی حاکم بر تولید آن‌ها پرداخته‌اند. مهم‌تر اینکه، تحقیقات موجود به ندرت به بررسی چارچوب‌های ایدئولوژیکی این آثار ترجمه‌شده یا تعامل آن‌ها با گفتمان‌های مقاومت، انطباق یا روایت‌های سیاسی در ایران پس از انقلاب پرداخته‌اند.

یکی از نکات کلیدی در مطالعه تاریخ‌نگاری ترجمه، فهم دقیق انگیزه‌های انتخاب متون

است. در این پژوهش، صرف شمارش آثار ویران‌شهری ترجمه شده کافی نیست؛ بلکه لازم است از طریق تحلیل تاریخی-کیفی عناصر پیرامنتی—مانند پیش‌گفتارها، یادداشت‌های مترجمان، و نقدهای زمانه—دلیل انتخاب این آثار بررسی شود. این منابع پیرامنتی به‌عنوان پنجره‌ای به نیت‌ها، نگرش‌ها و موقعیت‌های ایدئولوژیک مترجمان و ناشران عمل می‌کنند و امکان بررسی عمیق‌تری از اینکه آیا انتخاب این آثار صرفاً بر اساس عوامل تجاری، فرهنگی یا آگاهانه به‌منظور مقاومت سیاسی بوده است، فراهم می‌آورند.

برای پر کردن این خلأ، مطالعه حاضر از مدل تاریخ‌نگاری پیم (۲۰۱۴) استفاده می‌کند که سه بُعد تحلیلی برای تاریخ ترجمه را مطرح می‌کند: فهرست‌نگاری، نقد تاریخی و تفسیر ترجمه. فهرست‌نگاری ترجمه به بررسی این می‌پردازد که چه کسی، چه چیزی، چه زمانی، برای چه کسی، و در چه شرایطی ترجمه شده است. نقد تاریخی به کارکرد ترجمه در پیشرفت‌های فرهنگی یا فکری در زمان تولید خود می‌پردازد و ارزشی را که در آن بستر تاریخی داشته، تحلیل می‌کند. تفسیر نیز مشخص می‌کند چرا ترجمه‌ای خاص در زمان و مکان مشخصی رخ داده، چه ارتباطی با قدرت‌های ایدئولوژیک داشته و منتج به آشکارسازی چه تغییرات فرهنگی یا سیاسی شده است (پیم، ۲۰۱۴).

علاوه بر بررسی کمی تعداد و فراوانی ترجمه‌ها، تأکید اصلی این پژوهش بر تحلیل تاریخی-کیفی منابع پیرامنتی و پیش‌گفتارهای مترجمان است. این تحلیل تاریخی-کیفی، به‌ویژه از طریق بررسی عناصر پیرامنتی، امکان استخراج انگیزه‌ها، تمایلات و موقعیت‌های ایدئولوژیک مترجمان را فراهم می‌آورد و به درک عمیق‌تری از چگونگی تعامل ترجمه با فضای سیاسی-ایدئولوژیک آن دوران کمک می‌کند.

این پژوهش با بهره‌گیری از مدل پیم (۲۰۱۴)، ترجمه‌های فارسی رمان‌های ویران‌شهری را در بستر سیاسی-ایدئولوژیک دهه ۱۳۵۷ تا ۱۳۶۷ بررسی می‌کند. مطالعه حاضر در پی آن است که ترجمه را نه تنها به‌عنوان فرآیندی زبانی، بلکه به‌عنوان کنشی متأثر از ایدئولوژی و تاریخ، تحلیل کند؛ و نقش مترجمان و دلایل انتخاب این آثار را در این دوره حساس تاریخ معاصر ایران روشن سازد.

سؤالات پژوهش

۱. فهرست‌نگاری ترجمه‌های فارسی ویران‌شهری انگلیسی، بر اساس تاریخ‌نگاری پیم (۲۰۱۴)، در

ایران بین سال‌های ۱۳۵۷ تا ۱۳۶۷ چگونه بوده است؟

۲. نقد تاریخی ترجمه‌های فارسی رمان‌های ویران‌شهری انگلیسی، بر اساس تاریخ‌نگاری پیم (۲۰۱۴)، در ایران بین سال‌های ۱۳۵۷ تا ۱۳۶۷ چگونه است؟

۳. تفسیر روند توزیع ترجمه‌های فارسی رمان‌های ویران‌شهری انگلیسی، بر اساس تاریخ‌نگاری پیم (۲۰۱۴)، در ایران بین سال‌های ۱۳۵۷ تا ۱۳۶۷ چیست؟

۲. مرور پیشینه پژوهش

ادبیات ویران‌شهری از دیرباز ابزاری نیرومند برای واکاوی مسائلی چون سرکوب سیاسی، نظارت، و کنترل ایدئولوژی بوده است. طبق گفته کلیر (۲۰۱۶)، داستان‌های ویران‌شهری اغلب فروپاشی جوامع تحت حکومت‌های استبدادی را به تصویر می‌کشند و همچون هشدار عمل می‌کنند که خطرات قدرتی مستبد را گوشزد می‌کند. همچنین بوکر (۱۹۹۵) اشاره کرده که آثار ویران‌شهری، نظام‌هایی را به چالش می‌کشند که آزادی و عدالت را سلب می‌کنند، به همین دلیل، این گونه ادبیات کاملاً سیاسی و مرتبط با بحران‌های تاریخی هست. سایپنویچ (۲۰۱۸) نیز بر قدرت اخلاقی و سیاسی ادبیات ویران‌شهری تأکید دارد و معتقد است ادبیات پایداری به تفکر انتقادی خواننده در مورد بی‌عدالتی و گرایش‌های استبدادی در سراسر جهان کمک می‌کند.

ایران بین سال‌های ۱۳۵۷ تا ۱۳۶۷ با دگرگونی‌های سیاسی عمده‌ای همراه بود—از انقلاب اسلامی سال ۱۳۵۷ و تشکیل جمهوری اسلامی گرفته تا جنگ ویرانگر ایران و عراق (۱۳۵۹-۱۳۶۷). با وجود سانسور شدید در این دوره، چند رمان کلیدی ویران‌شهری مانند *قلعه حیوانات*، ۱۹۸۴، *ظلمت در نیمروز*، *پاشنه آهنین* و *یونی کامپ* به فارسی ترجمه شدند. این ترجمه‌ها باعث ایجاد پرسش‌هایی مهمی می‌شوند: چرا این متون انتخاب شدند؟ چگونه ترجمه شدند؟ و در چنین فضای سیاسی پرتلاطمی چه پیام‌هایی را منتقل کردند؟

پژوهشگران ایرانی چگونگی تعامل ترجمه با ایدئولوژی و محتوای تاریخی را بررسی کرده‌اند. برای مثال، مداحی و ملانظر (۲۰۲۱) تأثیر فضای سیاسی ایران پس از انقلاب را بر ترجمه کتاب‌های علمی عامه‌پسند بررسی کردند. آن‌ها دریافتند که مترجمان نقش فعالی در جهت‌دهی به دریافت متون ایفا کرده‌اند—با انتخاب آثاری هماهنگ با ارزش‌های فرهنگی یا دینی

و افزودن حاشیه نویسی و تفسیر در پاورقی‌ها و مقدمه‌ها. به همین صورت، رسولی و پرهام (۲۰۲۵) به بررسی نحوه برخورد پژوهش‌های ترجمه در ایران با دوره‌های تاریخی مختلف، گونه‌های متنی، نقش‌های مترجمان و چارچوب‌های ایدئولوژیک در طول زمان پرداخته‌اند.

یکی از مطالعات مرتبط در این زمینه، پژوهش علی نوری و فرحزاد (۲۰۲۱) است که به بررسی ترجمه ادبیات مقاومت در دوره جنگ ایران و عراق پرداخته‌است. مطالعه آن‌ها نشان داد که زمینه اجتماعی-سیاسی جنگ در انتخاب متون جهت ترجمه تأثیر چشمگیری داشته است. ترجمه‌های انجام‌شده در این دوران اغلب بر مضامینی مانند مقاومت، ملی‌گرایی و پایداری ایدئولوژیک تأکید داشتند و از روایت‌های غالب آن زمان حمایت می‌کردند. همچنین، این مطالعه نشان داده که ترجمه در زمان بحران می‌تواند ابزاری برای بیان فرهنگی و انتقال پیام‌های سیاسی باشد.

قاضی‌زاده و ملانظر (۲۰۲۲) به تحلیل نقش ترجمه به‌عنوان ابزاری برای کنشگری ضداستکباری در ایران از سال ۱۹۲۵ تا ۲۰۲۱ پرداخت و به‌طور خاص انتخاب و ترجمه آثار ادبی مرتبط را بررسی کرد. آن پژوهش با استفاده از تحلیل تاریخی و چارچوب تاریخ ترجمه دِ هولست (۲۰۱۰)، نشان داد که اگرچه ترجمه به‌طور مؤثری به مقاومت ایدئولوژیک کمک کرد، اما در چارچوب‌های دوقطبی تعیین‌شده توسط قدرت‌های مسلط باقی ماند و نتوانست یک هویت کاملاً مستقل ایجاد کند.

رسولی و پرهام (۲۰۲۵) همچنین بر اهمیت روزافزون تاریخ ترجمه در ایران تأکید کردند و خواستار انعکاس عوامل مختلفی شدند که این رشته را شکل می‌دهد—از جمله بافت تاریخی، ژانر، جفت‌های زبانی و هویت مترجم. یافته‌های آن‌ها نشان داد که رویه‌های ترجمه در ایران متنوع و در عین حال عمیقاً با زمینه‌های فرهنگی و سیاسی کشور مرتبط است.

در مجموع، این پژوهش‌ها نشان می‌دهد که ترجمه در ایران اغلب تحت تأثیر سانسور، هویت ملی، و دستورکارهای سیاسی شکل گرفته است. برای مثال، پژوهش حدادیان‌مقدم (۲۰۱۴) به‌طور عینی نشان می‌دهد که آثار ادبی غربی در دوران جنگ ایران و عراق، به‌گونه‌ای پالایش می‌شدند تا با ارزش‌های انقلابی هماهنگ شوند. تحقیق او نشان می‌دهد که چگونه ترجمه می‌تواند به‌عنوان ابزاری برای جلوگیری از ایده‌های خارجی و پاسداری از هویت فرهنگی به‌کار گرفته شود.

با وجود این دستاوردها، همچنان توجه اندکی به بررسی موردی ادبیات ویران‌شهری ترجمه‌شده به فارسی در دهه پس از انقلاب شده است. اگرچه ترجمه‌های جداگانه‌ای از رمان‌های اورول یا «ظلمت در نیمروز» کستلر بررسی شده‌اند، مطالعه‌ای نظامند درباره این که کدام رمان‌های ویران‌شهری، چه تعداد، چه آثاری، توسط چه کسانی و چرا در فاصله سال‌های ۱۳۵۷ تا ۱۳۶۷ ترجمه شده‌اند، انجام نشده است.

برای پاسخ به این خلأ پژوهشی، مطالعه حاضر از مدل تاریخ‌نگاری پیم (۲۰۱۴) بهره می‌برد که سه ابزار برای بررسی تاریخ ترجمه پیشنهاد می‌کند: مدل، امکان‌نگرشی متعادل را فراهم می‌کند که انتخاب‌های شخصی مترجمان و نیروهای کلان تاریخی تأثیرگذار بر آن‌ها را در بر می‌گیرد. در کنار این رویکرد تاریخ‌نگارانه، همچنین این پژوهش تحلیل کمی از رمان‌های ویران‌شهری ترجمه شده بین سال‌های ۱۳۵۷ تا ۱۳۶۷ را نیز ارائه می‌دهد—موضوعی که کمتر در پژوهش‌های موجود به آن پرداخته شده است. با بررسی تعداد ترجمه‌ها و زمان انتشار آن‌ها، این مطالعه در پی شناسایی الگوهای ایدئولوژیک، مضامین پرتکرار، و رابطه پیچیده میان قدرت سیاسی و بوطیقای ادبی است. تمامی این رویکردها در کنار یکدیگر، تصویری جامع‌تر از ترجمه و دریافت ادبیات ویران‌شهری انگلیسی در ایران پس از انقلاب ارائه می‌دهند.

۳. روش‌شناسی

بر اساس اهداف این پژوهش، ترجمه‌های فارسی رمان‌های ویران‌شهری با بهره‌گیری از مدل پیم (۲۰۱۴) تحلیل شدند؛ مدلی که تاریخ ترجمه را در قالب سه مرحله فهرست‌نگاری ترجمه، نقد تاریخی، و تفسیر بررسی می‌کند. بنابراین، این بخش از پژوهش به صورت کیفی طراحی شد تا ویژگی‌ها و الگوهای نهفته در فرایند ترجمه را شناسایی و تحلیل کند. در مرحله دوم، فراوانی رمان‌های ویران‌شهری انگلیسی که بین سال‌های ۱۳۵۷ تا ۱۳۶۷ به فارسی ترجمه شده‌اند، محاسبه شد. همچنین، بازترجمه‌ها و تجدید چاپ‌های این آثار نیز در این مرحله لحاظ گردیدند.

۳.۱. پیکره پژوهش

در این پژوهش، از وب‌سایت خانه کتاب به‌عنوان منبع اطلاعاتی استفاده شد. در مجموع، ۸۸۸ ترجمه (شامل ترجمه‌های نخستین، بازترجمه‌ها و تجدیدچاپ‌ها) از رمان‌های انگلیسی که در

بازه زمانی مورد مطالعه در ایران منتشر شده‌اند، شناسایی شدند.

برای تشخیص ترجمه‌های فارسی رمان‌های ویران‌شهری در دهه ۱۳۵۷ تا ۱۳۶۷، پژوهشگر به بررسی خلاصه داستان‌ها، نقدها، پیشگفتار یا یادداشت مترجمان، مطالب پشت جلد، و مقدمه‌های تمام ۸۸۸ ترجمه پرداخت و در نهایت، فقط ۱۶ ترجمه فارسی از رمان‌های ویران‌شهری شناسایی شد که شامل ترجمه‌های اولیه، بازترجمه‌ها و تجدید چاپ‌ها بودند. این ترجمه‌ها، پیکره پژوهش حاضر را تشکیل می‌دادند. انگیزه انتخاب این متون از سوی پژوهشگر، ظرفیت ویژه آن‌ها برای بازتاب بحران‌های سیاسی، ایدئولوژیک و اجتماعی در قالب روایت‌های غیرمستقیم و انتقادی است؛ ویژگی‌ای که در بافت پرتنش ایران سال‌های ۱۳۵۷ تا ۱۳۶۷، زمینه مناسبی برای تحلیل رابطه میان ترجمه و مقاومت فراهم می‌کند.

۳.۳. تحلیل داده‌ها

این پژوهش عمدتاً کیفی است و تمرکز آن بر تحلیل روند نشر این ترجمه‌ها، بر اساس مدل تاریخ‌نگاری پیم (۲۰۱۴)، است.

الگوی تحلیل داده‌ها در این پژوهش، به شرح زیر می‌باشد:

- در مرحله نخست، سه مرحله اصلی تاریخ‌نگاری ترجمه بر اساس مدل پیم (۲۰۱۴) بررسی شدند.

- در مرحله دوم، فراوانی رمان‌های ویران‌شهری ترجمه‌شده به فارسی بین سال‌های ۱۳۵۷ تا ۱۳۶۷ شمارش شد. همچنین بازترجمه‌ها و تجدید چاپ‌ها نیز فهرست شده و به صورت عددی ثبت شدند. این مرحله از پژوهش با استفاده از آمار توصیفی انجام گرفت.

۴. یافته‌های پژوهش

۴.۱. نتایج پرسش پژوهشی ۱: فهرست‌نگاری ترجمه

بر اساس دیدگاه پیم (۲۰۱۴)، فهرست‌نگاری ترجمه به مطالعه این موضوع می‌پردازد که چه کسی چه متنی، در چه زمانی، در کجا، برای چه کسی و با چه تأثیری ترجمه کرده است. جدول ۴.۱ فهرست کاملی از کتاب‌های ویران‌شهری انگلیسی را نشان می‌دهد که در دهه مورد مطالعه به زبان فارسی ترجمه شده‌اند.

جدول ۱. فهرست رمان‌های ویران‌شهری ترجمه شده در دهه ۱۳۵۷ تا ۱۳۶۷

عنوان انگلیسی	عنوان فارسی عنوان مترجم	نویسنده	مترجم	سال ترجمه	سال انتشار اثر اصلی
Animal Farm	قلعه حیوانات	George Orwell	امیر شاهی	۱۳۶۰	1945
	قلعه حیوانات		امیرشاهی	۱۳۶۱	
	قلعه حیوانات		حجت امامی	۱۳۶۲	
	قلعه حیوانات		محمد فیروزبخت	۱۳۶۲	
	مزرعه حیوانات		سامسون آرامکیان	۱۳۶۲	
	مزرعه حیوانات		همایون نوراحمر	۱۳۶۲	
	مزرعه حیوانات		همایون نور احمر	۱۳۶۳	
	مزرعه حیوانات		صالح حسینی	۱۳۶۵	
	قلعه حیوانات		محمد فیروزبخت	۱۳۶۶	
Nineteen Eighty-Four	۱۹۸۴	George Orwell	ژیل سازگار	۱۳۶۱	1949
	۱۹۸۴		صالح حسینی	۱۳۶۲	
	۱۹۸۴		ژیل سازگار	۱۳۶۲	
Darkness at Noon	در ظلمت نیمروز	Arthur Koestler	محمود ریاضی	۱۳۶۱	1940

۱۳۶۱	علی اسلامی	ظلمت	در	
		نیمروز		
1908	۱۳۶۱	محمد صبحدم	Jack London	پاشنه آهنین
				The Iron Heel
۱۳۶۳	محمد صبحدم	پاشنه آهنین		
1970	۱۳۶۳	جمشید نرسی	Ira Marvin Levin	یونی کامپ
				This Perfect Day

جدول ۱ فهرستی از رمان‌های ویران‌شهری انگلیسی را ارائه می‌دهد که در دهه مورد مطالعه (۱۳۵۷ تا ۱۳۶۷) به زبان فارسی ترجمه شده‌اند. در این جدول، اطلاعاتی همچون عنوان فارسی و انگلیسی اثر، نام نویسنده، نام مترجم، سال انتشار اثر اصلی و سال ترجمه آورده شده است. آثاری مانند «مزرعه حیوانات» و «۱۹۸۴» در این دوره بارها ترجمه و بازترجمه شده‌اند. این امر می‌تواند نشان‌دهنده اقبال ناشران یا خوانندگان به این آثار، یا بازتاب حساسیت‌های اجتماعی و سیاسی آن دوره باشد. مترجمانی چون صالح حسینی و امیر شاهی، که از مترجمان شناخته‌شده زمان خود بوده‌اند، نقش پررنگی در ترجمه آثار ویران‌شهری داشته‌اند. با این حال، از آنجا که در مقدمه‌ها یا سایر اسناد مستقیم، شواهد کافی از انگیزه‌های مترجمان در دست نیست، نمی‌توان با قطعیت از قصد آگاهانه آنان برای مقاومت ایدئولوژیک سخن گفت. محتوای این رمان‌ها به شرح ذیل می‌باشد:

- *مزرعه حیوانات* که ۹ بار ترجمه شده (که شامل بازترجمه و بازچاپ نیز می‌شود)، نشان می‌دهد چگونه مردم نسبت به انقلاب‌ها دلسرد شدند و نگران فساد و قدرت‌طلبی بودند (اورول، ۲۰۲۱).
- ۱۹۸۴ به شدت از نظارت استبدادی و سرکوب حقیقت انتقاد می‌کند، امری که می‌توان آن را مشابه شرایط حاکم بر رژیم پهلوی دانست (اورول، ۲۰۲۱).
- *ظلمت در نیمروز* و *پاشنه آهنین* روایت‌هایی هستند درباره خیانت به آرمان‌ها، مبارزه برای حقوق انسانی، و از دست رفتن آزادی‌های مدنی—مضامینی که در جریان

جنگ ایران و عراق و دوران تحول ایدئولوژیک اهمیت زیادی یافتند (کستلر، ۲۰۱۹؛ لاندن، ۲۰۰۶).

- رمان یونی‌کامپ نیز در همین راستا با ترسیم جامعه‌ای فناورانه و کنترل‌شده، نقدی بر نظارت مطلق و ازخودبیگانگی انسان ارائه می‌دهد (لوین، ۲۰۲۳).

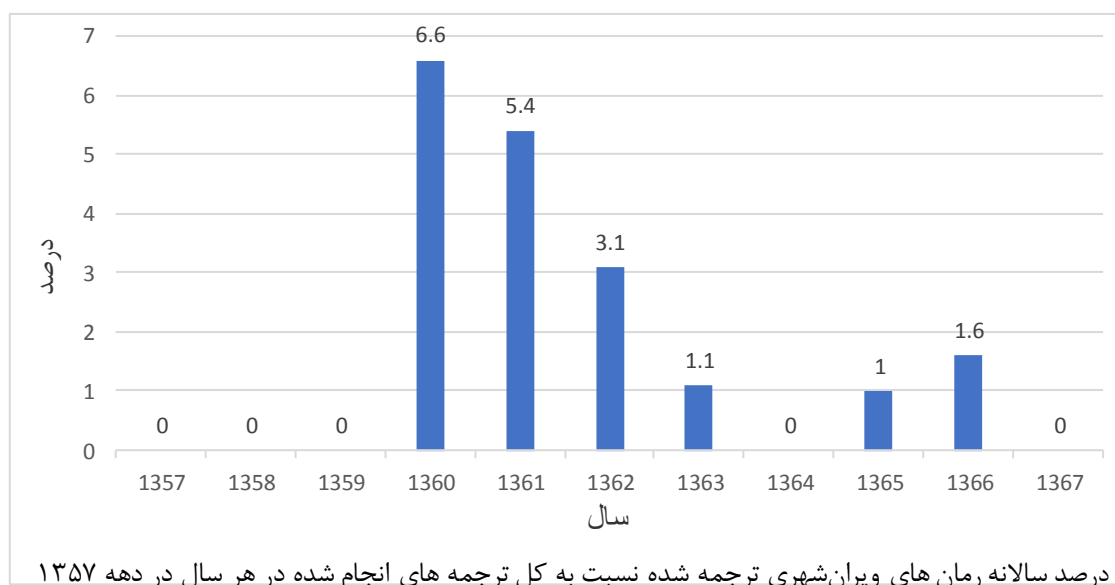
رمان‌های ویران‌شهری، که عمدتاً پرفروش هستند، با سلیقه‌های مختلف مخاطبان ایرانی همخوانی یافته و برای توده مردم ترجمه شده‌اند. بنابراین به نظر می‌رسد این رمان‌ها در مقطع تاریخی بررسی شده در این مطالعه، عمدتاً توسط عموم مردم، نه صرفاً توسط گروه خاصی مانند تحصیل‌کردگان، مذهبی‌ها، مخالفان یا فعالان سیاسی، خوانده شده است. با این حال، تأثیر ترجمه‌های رمان‌های ویران‌شهری بر خوانندگان ایرانی، به دلیل تفاوت‌های فرهنگی، اجتماعی و مذهبی بین دو جامعه، با تأثیر آن بر خوانندگان در بافت اصلی متفاوت است؛ مگر در دوره‌هایی که هر دو جامعه شرایط مشابه تاریخی ناشی از جنگ‌ها، جنبش‌های سیاسی یا انقلاب‌ها را تجربه کرده باشند (منصفی، سلمان‌پور و یل‌شرزه، ۲۰۲۱). برای پاسخ به سؤال «چگونگی ترجمه» می‌توان به مطالعه فرحزاد (۲۰۱۱) استناد کرد که در بخشی از پژوهش خود، انتخاب‌های ترجمه در ترجمه‌های فارسی رمان‌های دوره جنگ ایران و عراق را تحلیل کرده است. فرحزاد (۲۰۱۱) نشان داد که بومی‌سازی و طبیعی‌سازی پرکاربردترین راهبرد در ترجمه‌های این دوره بوده است و مترجمان در این دوره، ادبیات خارجی مشابه با نظام ادبی چندگانه داخلی را ارائه دادند و چیز جدیدی به آن اضافه نکردند. بنابراین از ترجمه‌ها به‌عنوان ابزاری برای گسترش الگوهای پیشین در رمان‌های فارسی استفاده شد و محتوای ادبی و سبک‌های جدید در ترجمه‌های این دوره رایج نبود (فرحزاد، ۲۰۱۱). یافته‌های او در مورد ترجمه‌های فارسی تمام رمان‌های منتشر شده در دوره جنگ ایران و عراق قابل تعمیم به ترجمه‌های فارسی رمان‌های ویران‌شهری منتشر شده در دوره دفاع مقدس، به‌عنوان مقطع تاریخی مورد مطالعه در این پژوهش می‌باشد.

۴،۲. نتایج مربوط به پرسش پژوهشی ۲: نقد تاریخی

این بخش بررسی می‌کند که چگونه ترجمه فارسی رمان‌های ویران‌شهری در رشد فرهنگی و بهبود نگرش مردم ایران بین سال‌های ۱۳۵۷ تا ۱۳۶۷ ایفای نقش کرده‌اند. از نظر مضمونی، این ترجمه‌ها با تجربه‌های بعد از انقلاب و ترس‌های ناشی از جنگ هماهنگی داشتند. به گفته کاتوزیان

(۲۰۱۱)، انقلاب اسلامی ایران در سال ۱۳۵۷ تنها واکنشی به حکومت استبدادی نبود، بلکه نقطه اوج یک چرخه تاریخی عمیق تر در ایران بود که با کشمکش میان «حکومت خودسر» و «مطالبه حاکمیت قانون» مشخص می شد. (کاتوزیان، ۲۰۱۱) این انقلاب را در بستر گسترده تری از تاریخ سیاسی ایران قرار می دهد، جایی که دوره های استبداد بارها با قیام های مردمی برای اصلاحات قانونی و پاسخ گویی سیاسی قطع شده اند. همچنین، او تأکید می کند که این انقلاب ناشی از نارضایتی گسترده نسبت به اقتدارگرایی حکومت پهلوی، نابرابری اقتصادی و سرکوب آزادی های سیاسی بوده است. به گزارش بریتانیکا (۲۰۲۵)، پس از انقلاب اسلامی (۱۳۵۷)، دولت عراق تلاش کرد از بی ثباتی نظامی و سیاسی ایران بهره برداری کند تا اختلافات مرزی را حل کرده، استان نفت خیز غربی ایران (با جمعیت عرب زبان) را تحت کنترل درآورده و بر خلیج فارس مسلط شود. جنگ ایران و عراق (۱۳۵۹-۱۳۶۷)، که یک درگیری نظامی طولانی میان دو کشور بود، در ۳۱ شهریور ۱۳۵۹ با تهاجم ارتش عراق به غرب ایران آغاز شد و در نهایت با آتش بس سال ۱۳۶۷ پایان یافت.

شکل ۱. درصد سالانه رمان های ویران شهری ترجمه شده نسبت به کل ترجمه های انجام شده در هر سال در دهه ۱۳۵۷ تا ۱۳۶۷

شکل ۱، درصد ترجمه رمان های ویران شهری را نسبت به کل ترجمه های انجام شده در هر سال نشان می دهد. از سال ۱۳۶۰ تا ۱۳۶۳، این درصد بالاتر از سال های دیگر است، زیرا این

سال‌ها هم‌زمان با دوره جنگ ایران و عراق است. بنابراین، سیاست‌های دولت، سلیقه خوانندگان و وضعیت کلی ایجاب می‌کرد رمان‌های ویران‌شهری بیشتر ترجمه شوند. از سال ۱۳۶۴ تا ۱۳۶۷، درصد ترجمه رمان‌های ویران‌شهری کاهش یافت، چرا که این سال‌ها هم‌زمان با سال‌های پایانی جنگ ایران و عراق است.

۴,۳ نتایج پرسش پژوهشی ۳: تفسیر

مرحله تفسیر به این می‌پردازد که چرا این رمان‌های خاص ویران‌شهری در این دهه انتخاب و ترجمه شدند. پیم (۲۰۱۴) تأکید می‌کند که تفسیرهای تاریخی باید همگرایی ترجمه با جنبش‌های ایدئولوژیک فراگیر و الگوهای تحول آفرین را در نظر بگیرند. دهه مورد بحث شاهد این وقایع بود: انقلاب اسلامی (۱۳۵۷)، ظهور جمهوری اسلامی و جنگ ایران و عراق (۱۳۵۹-۱۳۶۷). در این فضا، ادبیات ویران‌شهری به مترجمان و ناشران این امکان را داد تا به شکلی غیرمستقیم از ایده‌ها انتقاد کنند. این آثار در اصل برای نقد فاشیسم، کمونیسم و کنترل صنعتی نوشته شده بودند، اما به خوبی با شرایط ایران همخوانی داشتند. ترجمه مکرر آثار اورول نمونه‌ای از کارکرد راهبردی ترجمه در بحث و بازاندیشی گفتمان سیاسی است. آمار ترجمه و باز ترجمه‌ها نشان می‌دهد که رمان‌های ویران‌شهری نه تنها پذیرفته شده بودند، بلکه اغلب برای نقد دیکتاتوری، سانسور یا نابرابری به صورت تمثیلی استفاده می‌شدند.

به گفته فرحزاد (۲۰۱۷، صص. ۱۲۵-۱۵۰):

دلایل بسیاری ممکن است برای انتخاب یک اثر برای ترجمه وجود داشته باشد. یکی از این دلایل، استفاده از نویسنده یا اثر برای بیان مطالبی است که مترجم ممکن است در غیر این صورت نتواند به زبان آورد. دلیل دیگر، معرفی یا تقویت دیدگاهی سنتی یا نوظهور است و دلیل دیگر، شکستن سکوت و بیان ناگفته‌هاست.

به نظر می‌رسد تمامی این دلایل در انتخاب رمان‌های ویران‌شهری انگلیسی برای ترجمه نقش داشته‌اند. سه عامل در تعداد کم ترجمه‌های رمان‌های ویران‌شهری و همچنین در کل فرآیند انتخاب، ترجمه و توزیع این رمان‌ها در آن دوره نقش داشته‌اند. عامل اول، سیاست‌های دولت و محدودیت‌های ناشی از جنگ برای واردات ادبیات بین‌المللی آن زمان و جریان آن در بازار کتاب

داخلی بود. عامل دوم، علاقه نسبتاً کم مترجمان به ترجمه ادبیات معاصر انگلیسی در آن دوره بود. عوامل بسیار متفاوتی مانند ترجیحات مترجمان، ماهیت ترجمه به عنوان بازآفرینی، و قراردادهای نشر، منجر به تجدیدچاپ ترجمه‌های قدیمی و ترجمه‌های مجدد رمان‌های پیش‌تر ترجمه‌شده گردید. عامل سوم، سلیقه راکد خوانندگان بود که انتخاب‌های مطالعه آنان محدود به ترجمه‌های موجود در بازار بود و توسط آن کنترل می‌شد. این امر خوانندگان را مجبور می‌کرد تا یک رمان را در چندین ترجمه بخوانند، یا آنچه را پیش‌تر چندین بار خوانده بودند، بارها و بارها بخوانند. دلایل محتمل، علاقه کم ناشران و خوانندگان به مواجهه با مضامین و سبک‌های ادبی جدید و عدم دسترسی به ادبیات بین‌المللی متأخر آن دوره به دلیل محدودیت‌های حاکم بر واردات کتاب در دوران جنگ بود؛ اولین نمایشگاه کتاب در سال ۱۳۶۶ برگزار شد. به نظر می‌رسد تعداد بالای ترجمه‌های مجدد و تجدیدچاپ ترجمه‌های پیشین در این دوره، با ادعای منصفی، یل‌شرزه و سلمان‌پور (۲۰۲۱) همسو باشد که بیان می‌کنند «اعتبار نویسنده، جوایز بین‌المللی کسب‌شده توسط اثر، مجموعه‌های تلویزیونی ساخته‌شده بر اساس اثر و پرفروش‌های جهانی» معیارهای انتخاب آثار ادبی برای ترجمه توسط ناشران هستند.

۴,۴ فراوانی ترجمه رمان‌های ویران شهری در دهه مورد مطالعه

از میان مجموع ترجمه‌های محاسبه شده، ۱۶ مورد ترجمه (ترجمه‌ها، بازترجمه‌ها و بازچاپ‌ها) بین سال‌های ۱۳۵۷ تا ۱۳۶۷ رخ داده است.

جدول ۲. تعداد رمان‌های ویران شهری ترجمه شده در هر سال در دهه ۱۳۵۷ تا ۱۳۶۷

سال	تعداد کل ترجمه‌های منتشرشده	فراوانی رمان‌های ویران شهری ترجمه‌شده
۱۳۵۷	۳	--
۱۳۵۸	۱۸	--
۱۳۵۹	۱۶	--
۱۳۶۰	۱۵	۱
۱۳۶۱	۷۴	۴

۱۳۶۲	۱۹۰	۶
۱۳۶۳	۲۶۱	۳
۱۳۶۴	۱۰۶	--
۱۳۶۵	۹۹	۱
۱۳۶۶	۵۹	۱
۱۳۶۷	۴۷	--

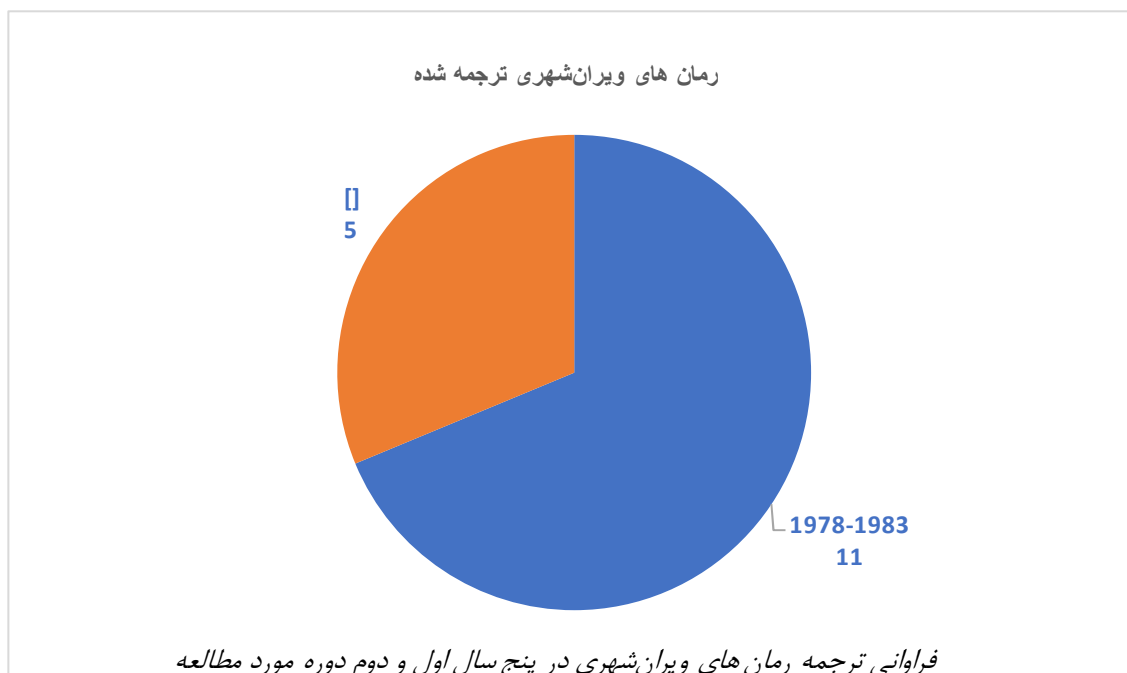
همان‌گونه که در جدول ۲ نشان داده شده است، فراوانی رمان‌های ویران‌شهری ترجمه‌شده بین سال‌های ۱۳۵۷ تا ۱۳۵۹ (۱۹۷۸-۱۹۸۰) صفر است که این امر می‌تواند به دلیل وقوع انقلاب اسلامی (۱۳۵۷) در ایران، بازسازی کشور و آغاز جنگ ایران و عراق باشد. بنابراین، شرایط لازم برای ترجمه رمان‌های ویران‌شهری در این سال‌ها وجود نداشت.

فراوانی ترجمه رمان‌های ویران‌شهری در سال ۱۳۶۰ برابر با ۱، در سال ۱۳۶۱ برابر با ۴، در سال ۱۳۶۲ برابر با ۶ و در سال ۱۳۶۳ برابر با ۳ بوده است. بنابراین، بیشترین تعداد ترجمه‌های این ژانر در سال‌های ۱۳۶۱، ۱۳۶۲ و ۱۳۶۳ انجام شده است که به ترسیم دیکتاتوری رژیم پهلوی، شرایط جنگ و تأثیرات آن، و دیکتاتوری صدام حسین می‌پردازند.

از سال ۱۳۶۴ به بعد، روند ترجمه رمان‌های ویران‌شهری کاهش یافت. برخلاف فرض اولیه که این دوره را سال‌های پایانی جنگ در نظر می‌گیرد، سال ۱۳۶۴ در واقع مقطع میانی و فرسایشی جنگ محسوب می‌شود، نه پایانی آن. در آن زمان، آینده جنگ برای ناشران و مترجمان مبهم بود و هیچ قطعیتی درباره زمان پایان آن وجود نداشت. با این حال، می‌توان گفت از سال ۱۳۶۴ به بعد، جامعه ایران وارد فاز تازه‌ای از جنگ شده بود: فاصله گرفتن از شور انقلابی اولیه، فرسایش اقتصادی، و شکل‌گیری محدودیت‌های شدیدتر بر نشر و ترجمه. این شرایط می‌تواند دلیل کاهش فعالیت در حوزه ترجمه ادبیات انتقادی و سیاسی، از جمله ژانر ویران‌شهری، در این سال‌ها باشد با وجود نوسانات شرایط سیاسی و تداوم جنگ، علاقه به ادبیات ویران‌شهری همچنان پایدار باقی ماند. قابل توجه است که سال ۱۳۶۲ با شش ترجمه (ترجمه، بازترجمه، بازچاپ) اوج فعالیت در این زمینه بود. این دوره همزمان با تشدید ملی‌گرایی جنگی و سخت‌گیری‌های

ایدئولوژیک بود، و این آثار تمثیلی شکلی غیرمستقیم از انتقاد را ارائه می‌دادند.

شکل ۲ - فراوانی ترجمه رمان‌های ویران شهری در پنج سال اول و دوم دوره مورد مطالعه

همان‌طور که در شکل ۲ نشان داده شده است، فراوانی رمان‌های ویران شهری ترجمه شده در پنج سال اول دوره مورد مطالعه بیشتر از پنج سال دوم است. این افزایش همزمان با تشدید جنگ ایران و عراق (۱۳۶۷-۱۳۵۹) رخ داده است. در این دوره، دولت، ناشران و مترجمان با افزایش تعداد ترجمه‌های ویران شهری کوشیدند تا به برجسته‌سازی دیکتاتوری رژیم پهلوی، تهدیدهای صدام حسین و شرایط و پیامدهای جنگ بپردازند. در مقابل، در نیمه دوم تعداد رمان‌های ویران شهری ترجمه‌شده کاهش یافت.

۵. بحث

روند توزیع این ترجمه‌ها نشان می‌دهند که مترجمان از ظرفیت استعاری رمان‌های ویران شهری برای بیان غیرمستقیم نقد اجتماعی و سیاسی بهره گرفته‌اند. یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهند که مترجمان نه تنها به جنبه‌های ادبی آن‌ها توجه داشته‌اند، بلکه از ظرفیت نمادین این آثار برای نقد نظام‌های استبدادی، تبلیغات و جنگ نیز بهره برده‌اند. عناصر فرامتنی (مانند

پیشگفتار، یادداشت مترجم، یا عنوان جایگزین) نیز اغلب در تقویت یا هدایت این خوانش‌های انتقادی نقش داشته‌اند.

به این ترتیب، ترجمه این آثار به شکل نوعی «گفتمان رمزگذاری‌شده» عمل می‌کرد که می‌توانست با خوانندگان ارتباط برقرار کند. علاوه بر این، بازترجمه‌های مکرر برخی رمان‌ها—به‌ویژه *مزرعه حیوانات* و ۱۹۸۴—نشان‌دهنده تلاش مستمر مترجمان برای بازمعرفی یا بازتفسیر این آثار در پرتو دگرگونی‌های مستمر در فضای اجتماعی-سیاسی است. تنوع مترجمان و ناشران نیز بیانگر این است که ترجمه این آثار به‌صورت دستوری از بالا نبود، بلکه حاصل علاقه‌ای خودجوش و مداوم به این آثار به‌مثابه متونی فرهنگی با ظرفیت اعتراضی است.

علاوه بر این، روند ترجمه‌ها از سال ۱۳۶۴ به بعد کاهش محسوسی را نشان می‌دهد. این سال را می‌توان مقطعی دانست که جامعه ایران وارد مرحله‌ای فرسایشی از جنگ شده بود؛ نه به‌عنوان پایان جنگ، بلکه به‌عنوان دوره‌ای که شور و حرارت انقلابی سال‌های ابتدایی جای خود را به فرسودگی اقتصادی و خستگی اجتماعی داده بود. در این دوره، ناشران و مترجمان با چشم‌اندازی مبهم از آینده جنگ مواجه بودند، چرا که هیچ قطعیتی درباره پایان آن وجود نداشت. از سوی دیگر، محدودیت‌های اعمال‌شده بر حوزه نشر و ترجمه نیز شدت گرفت و فضای فرهنگی کشور بسته‌تر شد. در چنین شرایطی، اشتیاق برای ترجمه آثار انتقادی و سیاسی، از جمله آثار ویران‌شهری، کاهش یافت. بنابراین می‌توان کاهش ترجمه‌ها پس از سال ۱۳۶۴ را به‌عنوان نشانه‌ای از تغییر در فضای ایدئولوژیک و شدت یافتن محدودیت‌های نهادی دانست که بر فعالیت‌های فرهنگی و ترجمه‌ای سایه افکنده بودند.

بر این اساس، پرداختن به ادبیات ویران‌شهری از سوی مترجمان را می‌توان هم به‌عنوان کنشی فردی در راستای مقاومت، و هم به‌عنوان بیانی جمعی از نارضایتی در دل فرایند میانجی‌گری فرهنگی ارزیابی کرد. در نهایت، مترجمان به‌عنوان کنشگران فرهنگی فعال، نقش مؤثری در انتخاب، تفسیر و ارائه متونی ایفا کرده‌اند که گاه به‌طور ضمنی با چارچوب‌های ایدئولوژیک مسلط به چالش برخاسته‌اند. این امر با مدل پیم (۲۰۱۴) و تأکید آن بر نقش ایدئولوژیک و تفسیری مترجم در بستر تاریخی هم‌راستا است.

این یافته‌ها با مطالعات پیشین هم‌راستا هستند. برای مثال، حدادیان مقدم (۲۰۱۴) بر این نکته تأکید دارد که ترجمه در ایران معاصر همواره با ابعاد سیاسی و ایدئولوژیک گره خورده است.

به‌طور مشابه، علی نوری و فرحزاد (۲۰۲۱) در بررسی ترجمه‌های متون مقاومت در دوران جنگ ایران و عراق، به نقش فعال مترجمان در ساخت و تقویت گفتمان مقاومت اشاره می‌کنند. یافته‌های پژوهش حاضر این روند را در بستر خاص ادبیات ویران‌شهری تأیید کرده و آن را به‌عنوان شاخه‌ای کمتر بررسی‌شده از ترجمه مقاومت نشان می‌دهد. در مجموع، تحلیل حاضر تأیید می‌کند که ترجمه در این بازه زمانی نه‌فقط ابزاری فرهنگی، بلکه کنشی آگاهانه با اهداف انتقادی و ایدئولوژیک بوده است. پیوند میان ترجمه، مقاومت و روایت‌سازی در بافت سیاسی ایران دهه ۱۳۵۷ تا ۱۳۶۷، نقطه قوت و نوآوری اصلی این پژوهش است.

۶. نتیجه‌گیری

این پژوهش به درک عمیق‌تری از ترجمه به‌عنوان یک عمل تاریخی و جدایی‌ناپذیر از چارچوب‌های ایدئولوژیکی می‌انجامد؛ چارچوب‌هایی که ترجمه در درون آن‌ها معنا می‌یابد و عمل می‌کند. این نتایج بر مأموریت مترجمان به‌عنوان کنشگران فرهنگی تأکید دارد؛ افرادی که بین وفاداری به متن و تعهدات اجتماعی-سیاسی تعادل ایجاد می‌کنند.

با این حال، این پژوهش محدود به بازه زمانی خاصی (۱۳۵۷ تا ۱۳۶۷) و به تعدادی از رمان‌های برجسته ویران‌شهری است، و تحلیل آن عمدتاً بر پایه منابع در دسترس و شواهد متنی صورت گرفته است. نبود اطلاعات دقیق درباره فرآیندهای سانسور، واکنش خوانندگان، و میزان تأثیرگذاری این ترجمه‌ها از جمله محدودیت‌هایی هستند که می‌توانند در پژوهش‌های آتی مورد توجه قرار گیرند. پژوهش‌های آینده می‌توانند به بررسی نحوه دریافت این ترجمه‌ها از سوی مخاطبان ایرانی، مطالعه اسناد سانسور و نیز گسترش دامنه تحقیق به آثار ترجمه‌شده در دهه‌های بعد بپردازند تا به الگوهای متغیر مقاومت، سازش و حافظه فرهنگی دست یابند.

منابع:

- Alinoori, L., & Farahzad, F. (2021). Persian translations of resistance literature during the Iran-Iraq war. *Iranian Journal of Translation Studies*, 18(72), 7-25.
- Booker, M. K. (1995). African literature and the world system: Dystopian fiction, collective experience, and the postcolonial condition. *Research in African Literatures*, 26(4), 58-75.
- Claeys, G. (2016). *Dystopia: A natural history*. Oxford University Press.
- Farahzad, F. (2011). Translation during the Sacred Defense period. *Language and*

- Translation Studies*. 1(44). 135–155.
- Farahzad, F. (2017). Voice and visibility: Fanon in the Persian context, in K. Batchelor & S. Harding (Eds.). *Translating Frantz Fanon across continents and languages* (pp. 129–150). Routledge.
- Ghazizadeh, A., & Mollanazar, H. (2022). Activist translation as a means to oppose imperialism in Iran: The case of translation of literary works from 1925 to 2021. *Iranian Journal of Translation Studies*, 20(79), 72–88.
- Haddadian-Moghaddam, E. (2014). *Literary translation in modern Iran: A sociological study*. John Benjamins.
- Katouzian, H. (2011). The revolution for law: A chronographic analysis of the constitutional revolution of Iran. *Middle Eastern*, 757–777.
- Koestler, A. (2019). *Darkness at noon* (P. Boehm, Trans.). Scribner. (Original work published 1940)
- Levin, I. (2023). *This perfect day*. Corsair.
- London, J. (2006). *The iron heel*. Penguin Classics.
- Maddahi, M., & Mollanazar, H. (2021). Popular science books as a site of translational activism: Stephen Hawking's "A brief history of time: From the Big Bang to black holes" as a case in point. *Iranian Journal of Translation Studies*, 19(73), 51–64.
- Monsefi, R., Yalsharzeh, R., Salmanpour, A. (2021). Western literature in Iran: Iranian literary publishers' criteria for choosing Western literary works to be translated in Iran. *Iranian Journal of Translation Studies*, 18(71), 52–70.
- Moylan, T. (2018). *Scraps of the untainted sky: Science fiction, utopia, dystopia*. Routledge.
- Orwell, G. (2021). *Nineteen eighty-four*. Penguin Books.
- Orwell, G. (2021). *Animal farm*. Penguin Books.
- Parham, F., & Rassouli, P. (2025). A historiographical analysis of translation histories in Iran: The case of Iranian scholarly journal articles. *New Voices in Translation Studies*, 30(1), 72–103.
- Pym, A. (2014). *Method in translation history*. Routledge.
- Sypnowich, C. (2018). Lessons from dystopia: Critique, hope and political education. *Journal of Philosophy of Education*, 52(4), 660–676.